

А. СПАСОВ

РАЈКО ЖИНЗИФОВ

Живот и книжевна дејност*

Еден од нашите најзначајни писатели во XIX век, Рајко (Ксенофонт) Жинзифов, е роден во Велес, февруари 1839 г. Основното образование го добил во родниот град од татка си Јоана Синзифа и учителите М. Будимировиќ и Н. Христодуловиќ. Морал рано да го прекине редовното школување и од почетокот на 1856 до јули 1858 бил учител во Прилеп и Кукуш од каде истата година заминал во Русија.

Како стипендист на Словенскиот благотворителен комитет во Москва се запишал 1860 г. на Историско-филолошкиот факултет на Московскиот универзитет, кој го завршил во јануари 1865. По завршувањето на факултетот, плашејќи се од прогоните на турската власт, не смеел да се врати во Македонија и останал на служба во Москва, примајќи и руско поданство. Од август 1865 па до неговата превремена смрт — умрел по кусо боледување на 15 февруари 1877, на 38 годишна возраст — непрекинато бил наставник по старогрчки јазик во повеќе московски школи: во Лазаревскиот институт за источните јазици и во неколку гимназии.

Само уште еднаш откако заминал за Русија имал можност да ја види родната земја и своите најблиски и тоа во текот на двомесечното патување низ Македонија преку летото на 1866. Бил 1870 во Букурешт, Галац и Браила, каде ја објавил и својата поема „Крвава кошула“.

* Овде се дава куса содржина на докторската дисертација на Александар Спасов: „Рајко Жинзифов, живот и книжевна дејност“, одбранета на 3. VII. 1959 година на Филозофскиот факултет во Скопје, пред Комисијата во следниот состав: д-р Харалампие Поленаковиќ, редовен професор на Филозофскиот факултет во Скопје, Блаже Конески, редовен професор на Филозофскиот факултет во Скопје и Димче Левков, вонреден професор на Филозофскиот факултет во Скопје.

Докторската дисертација „Рајко Жинзифов, живот и книжевна дејност“ се состои од следните поглавја: Предговор, Биографијата на Рајко Жинзифов, Развојниот пат на Рајко Жинзифов, Поезијата на Рајко Жинзифов, Обид на Рајко Жинзифов во прозата, Публицистиката на Рајко Жинзифов, Преводите на Рајко Жинзифов од словенските книжевности, Интересот на Рајко Жинзифов кон народното творештво и друга книжевна дејност, Заклучок, Белешки, Избор од необјавени архивски документи, Извори и литература.

За изработувањето на оваа докторска дисертација користена е постојната литература, печатните извори и најглавно фондовите на вкупно 11 архивски институции во Москва, Ленинград и Софија.

Огромно и решавачко влијание во развојот на Р. Жинзифов укажал Д. Миладинов со кого нашиот поет се запознал во Прилеп 1856 г. Р. Жинзифов е непосреден и доследен следбеник на Д. Миладинов. Решителното раскинување со грцизмот, борбата за самостојна народна црква, јасно изразените симпатии кон словенството, укажување на величието на нашето минато, афирмирање на народното како здрава основа за изградувањето на националната култура, собирање на народното творештво и сл. — тоа се основните ставови од национално-политичката и културна програма на Д. Миладинов, а кои ги презема исцело Р. Жинзифов и во чии рамки се одвива неговата целокупна активност и како национален работник и како писател.

Во Русија Р. Жинзифов се доближува до словенофилите. Тој усвојува извесни точки од идејно-политичките разбирања на словенофилите, кои ги изразува во својата поезија и особено во публицистиката. Соработката на нашиот поет со словенофилите е пред сè по прашањето за улогата на Русија во ослободувањето на Јужните Словени од турското ропство.

Во книжевната работа на Р. Жинзифов, особено во неговата поезија, се чувствува влијанието на нашата народна песна, донекаде на поезијата на К. Миладинов и во голема мерка влијанието на најистакнатите претставници на словенскиот романтизам во книжевноста: А. С. Пушкин, М. Лермонтов, Т. Шевченко, Некрасов, и др.

Книжевната и публицистичка дејност на Р. Жинзифов е разновидна и прилично богата. Тој е автор на околу, засега познати, четириесет стихотворби, на еден прозен состав, на повеќе преводи од руската, украинската, чешката и полската поезија, потоа на голем број публицистички написи од политички, историски и книжевно-историски карактер, како и на преводи на руски јазик на некои дела од книжевноста на Јужните Словени; едновременно се занимавал и со собирање на нашето народно творештво.

Уште во Македонија, по сугестија на Д. Миладинов, собирал фолклорни материјали од кои еден дел е објавен во Зборникот на браќата Миладиновци.

Првите свои песни ги објавил 1860 година во „Братски труд“ и во цариградското списание „Български книжици“. Четвртата свеска од списанието „Братски труд“ (списанието излегувало во Москва и го издавале група младици, Македонци и Бугари, кои тогаш се школувале во Русија) е речиси целата исполнета со песни од Р. Жинзифов. Во 1863 г. во Москва објавува обемна збирка од свои песни и преводи на македонски јазик од творбите на Т. Шевченко, превод на „Слово о полку Игореве“ и на „Краледворскиот ракопис“. Во „Братски труд“ (1862) е печатен расказот „Прошедба“. 1870 ја печати во одделна книшка поемата „Крвава кошуља“. Учествува 1871 г. во составувањето на Гербеловата антологија на поезијата на словенските народи. Во цариградските весници „Македонија“ и „Времја“ печати свои песни и неколку историски трудови. Соработувал и во чешкиот весник „Словенин“, како и во низа други периодички публикации, кои излегувале во Цариград и Романија. Исто така, тој е еден од најредовните соработници на руските словенофилски весници: „Ден“, „Москва“, и др.

Најзначајниот дел од творечкиот опус на Р. Жинзифов е несомнено неговата поезија.

Доминантно место во поезијата на Р. Жинзифов земаат национално-политичките теми на неговото време. Во неговата поезија доаѓа до најсилен израз во македонската книжевност од средината на минатиот век острата реакција на нашиот човек против турското ропство и грчката преобладација на културен и црковен план.

Р. Жинзифов ја слика во своите песни ропската положба на нашиот народ под Турците, нивните злосторства, ограбувања, како и неделата на грчкото свештенство. Нашиот човек работи деноноќно, си го продава „последниот вол и овца и пак е без риза, гол“; виновниците за таквата жална положба на Македонците се Турците и грчките свештеници — фанариотите:

За кого готвит негов труд с пот,
Кому он дават свој имот? —
На агата и в царев град,
И на хитр, зол фанариот.

За несреќата на својот народ поетот длабоко страда: „болката народна“, „горкијт народ“, се извор и на неговата лична несреќа:

Как да забравам то, за кое болејам,
Кое поддржат мој живот?
За кое ја страдам, пред кое ја немејам:
— Горкијт мој народ? . . .

Повеќе песни на Р. Жинзифов се со историска тематика. Во нив се прославува нашето минато со цел да се покаже и истакне дека народ кој имал светли моменти во својата историја, заслужува посреќна сегашнина и иднина, а не ропство и ограбувања од Турците и грчките свештеници.

Една значајна група од стихотворбите на Р. Жинзифов се посветени на неговите мрачни и оттуѓени дни во емиграцијата и на неговиот живот како студент, кога и „ризата што ја носел на себе си, и скорните, не биле негови“. Во нив се изразени и тешките внатрешни судрувања и кризи на поетот што ги доживувал, постојано прекорувајќи се за неисполнетиот долг кон татковината и чувствувајќи се непотребен на овој свет.

Тоа чувство на неостварена среќа, народна и лична, чувство на неостварен и незавршен живот, кое претставува основна инспирација на Р. Жинзифов, се согледува и во неговиот темпераментен, буен поетски исказ. Лириката негова е врела, неспокојна, во многу повишен тон, бурна, под натиск на силни и мрачни чувства. Таа е сета во жешки желби, во повици, не одговорени прашања и потресни рамносметки со самиот себе. Поезијата на Р. Жинзифов е длабока човешка исповед на едно крваво рането поетско срце.

Во однос на поетскиот јазик и израз Р. Жинзифов немал зад себе не каква поголема традиција. Тој се јавува на самиот почеток на македонската уметничка поезија. Како извесен патоказ и искуство му биле само народната песна и десетината песни на К. Миладинов. Во првите стихотворби тој е изразито близок на нашата народна песна, но подоцна, под влијанието на

лектирата од другите словенски книжевности, се оддалечува од неа. Р. Жинзифов настои да го прерасне почетниот стадијум на создавањето на уметничката поезија, кој е тесно поврзан со фактурата на народната песна. Неговата поезија носи во версификацијата и изразот нешто осетно ново, па и во раширувањето на тематскиот дијалезон. Меѓутоа, јазикот на Р. Жинзифов, заради оддалеченоста од народната песна и заради сфаќањата во духот на Партенија Зографски за создавање на еден, општ, заеднички бугарско-македонски литературен јазик, ја нема онаа свежина, изворност и убавина, како јазикот во песните на К. Миладинов. Кај Рајко Жинзифов има доста бугаризми и русизми, кои прилично го отежнуваат приемот на неговите песни. Се разбира дека тој мешан и во извесна смисла вештачки јазик до голема степен ја намалува, ја ослабува уметничката убавина на песните на Р. Жинзифов, но во крајна линија никаку, покрај сè, не е угушена нивната сугестивност, затоа што во нивната срж, јадро, гори, пламнува вистинска поезија.

Прозниот состав „Прошедба“ е единствен обид на Р. Жинзифов во раскажувачката проза. За нас тој е значаен од неколку гледни точки. Книжевно-историското значење на „Прошедба“ е во тоа што овој текст претставува прв чекор во создавањето на нашата уметничка проза. „Прошедба“ е важна и како документ за односот на грчкото свештенство во тоа време кон нашиот народ. Таа е интересна и заради описите во неа на македонскиот селски бит и обичаи. Инаку „Прошедба“ е всушност спој помеѓу патопис и вистински расказ. Некои успешни одломки од „Прошедба“ говорат за можностите на Р. Жинзифов во прозата.

Посебно внимание заслужува и преводачката дејност на Р. Жинзифов, која е доста обемна. Запознавајќи ја нашата читачка публика преку своите преводи со важните дела од словенските литератури, пред сè со „Слово о полку Игореве“ и со поезијата на Тарас Шевченко, Р. Жинзифов вршел во своето време значајна културна мисија сред нашиот народ. За нас, исто така, има несомнено културно-историско значење фактот дека Р. Жинзифов е еден од првите преводачи на прочуениот староруски еп кај Јужните Словени и прв весник меѓу нив на поезијата на најголемиот украински поет.

Публицистиката на Р. Жинзифов е разновидна. Тој е автор на голем број статии, коментари и информации, печатени во текот на околу 15 години во руските весници и списанија, кои го третираат прашањето на Јужните Словени во тогашната политичка и воена ситуација, ја разоткриваат турската политика на Балканите и даваат бројни податоци за ропскиот живот на рајата. Основната цел на Р. Жинзифов во неговата публицистичка работа била да го извести руското општество и воопшто светската јавност за тешката положба на Јужните Словени под Турците и да ги заангажира за интервенција. И покрај доста еднострани и погрешни ставови што можат да се сретнат во политичката публицистика на Р. Жинзифов, таа го покажува нејзиниот автор како искрен, чесен патриот, кој се залага со сите сили да му помогне на својот народ.

Рајко Жинзифов напишал и извесен број книжевно-историски статии и биографски осврти за истакнати претставници во културниот и национален живот на Јужните Словени: за В. Ст. Караџиќ, Г. Раковски, браќата Мила-

диновци, и др. За нас е најважен освртот за браќата Миладиновци, кој наедно е и прва нивна биографија, што и денес служи како ценет извор во науката, а едновремено претставува и прво укажување и согледување на нивното големо културно и национално значење за македонскиот народ.

* * *

Разновидната книжевна и публицистичка дејност, а особено псеизијата, ни дава полно право да го поставиме Рајко Жинзифов меѓу најзначајните личности во нашата книжевност во 19 век и меѓу нашите најистакнати преродбенски дејци. Во неговото дело најде виден израз борбата на македонскиот народ од тоа време за национално-политичка и културна независност.

Александар Спасов

Alexandar Spasov

RAJKO ŽINZIFOV, SA VIE ET SON OEUVRE LITTÉRAIRE

Résumé

Dans les pages qui précèdent, l'auteur, Alexandar Spasov, fait un résumé de sa thèse de doctorat, intitulée *Raiko Žinzifov, sa vie et son oeuvre littéraire* et soutenue le 3 juillet 1959 à la Faculté de Philosophie de Skopje.

S'appuyant sur des ouvrages de critiques déjà existants, sur des sources se trouvant dans la presse de l'époque et, surtout, sur des documents trouvés par lui-même dans les archives de Moscou, Leningrad et Sophie, l'auteur a essayé de reconstruire la vie et d'examiner l'oeuvre littéraire de l'écrivain distingué et du promoteur du réveil national du peuple macédonien que fut Raiko Žinzifov (1839—1877).